

ODD GUNNAR SKAGESTAD
Antarktistraktatens
effekt 1959 - 2009

side 4

KAI LIE
En ny atlantisk
virkelighet

side 14

OLE ØREN
Nye muligheter til å
samle militære erfaringer

side 20

Norsk Militært Tidsskrift

Utgitt av Oslo Militære Samfund Årgang 180 nr. 3 2010 Kr. 42,-

INNHold

GRUNNLAGT 1830

Utgitt fra 1831

- Redaktørens spalte s. 3
- Odd Gunnar Skagestad
Fra polarimperium på sparebluss til nye
utfordringer – og ny giv?
Antarktistraktatens effekt på norsk
politikk 1959 – 2009 s. 4
- Kai Lie
En ny atlantisk virkelighet s. 14
- Ole Øren
Nye muligheter til å samle militære erfaringer s. 20
- Informasjon til medlemmene i OMS s. 25
- NMT notiser s. 28
- NMT Debatt
Jan Frederik Geiner
Brigadestrukturen, en forutsetning
for effektiv landmakt? s. 30
- Janne Haaland Matlary
Når statens voldsmonopol forvitrer s. 38
- NMT Bøker s. 42

Fra polarimperium på sparebluss til nye utfordringer

Antarktistraktatens effekt på

Norge er det eneste land som hevder suverenitet over territorier både i de nordlige og de sydlige polarområder – Arktis og Antarktis. At vi nå har rundet femtiårsmerket kan være en passende foranledning til å stanse opp og stille spørsmål om den betydning Antarktistraktaten kan ha hatt for norsk politikk gjennom denne tidsepoken, skriver Odd Gunnar Skagestad i denne artikkelen.

Odd Gunnar Skagestad arbeider til daglig i Utenriksdepartementet. Han er en aktiv skribent og samfunnsdebattant, og har tidligere hatt artikler i blant annet Samtiden, Nytt Norsk Tidsskrift og Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift. Denne artikkel er basert på foredrag fremført på Norsk Polarinstitutt Antarktiskonferanse, Tromsø 15. desember 2009, senere omarbeidet til artikkelform.

AV ODD GUNNAR SKAGESTAD

Bakgrunn

Norge er det eneste land som hevder suverenitet over territorier både i de nordlige og de sydlige polarområder – Arktis og Antarktis. For vel femti år siden var vi med på å fremforhandle en skjellsettende internasjonal avtale: *Antarktistraktaten*, som omfattet alt område syd for 60° S., herunder de norske bilandene Dronning Maud Land og Peter I Øy (men ikke Bouvetøya,

som ligger lenger nord). Traktaten ble undertegnet i Washington D.C. den 1. desember 1959, og trådte i kraft 23. juni 1961 etter at den var blitt ratifisert av samtlige 12 avtaleparter. Dermed lyktes det fremfor alt å få bilagt de alvorlige suverenitetskonfliktene (kravene ble "lagt på is", eller man "ble enige om å være uenige", som det stundom ble uttrykt). Videre innførte traktaten demilitarisering av iskontinentet, forbud mot atomsprenninger og dumping av radioaktivt avfall, samtidig som det ble

– og ny giv?

norsk politikk 1959-2009

Fastboende fotografert av 333 skvadronen.

gitt sterke føringer om et omfattende internasjonalt forsknings samarbeid. At vi nå har rundet femtiårsmerket kan være en passende foranledning til å stanse opp og stille spørsmål om den betydning Antarktistraktaten kan ha hatt for norsk politikk gjennom denne tidsepoken.

Antarktistraktaten har aldri vært noe stort tema i norsk *innenrikspolitikk*. Dersom vi imidlertid ser på *utenrikspolitikken*, vil flere interessante problemstillinger kunne melde

seg. Ett eksempel er utviklingen av havretten på 1970-tallet (og senere): Hvordan kan erfaringene med Antarktis-samarbeidet her ha preget norske holdninger, posisjoner og handlemåter? Og kan disse erfaringene eventuelt også ha hatt noen betydning som inspirasjon for utviklingen av nyere sikkerhetspolitisk tenkning? Eller et enda mer aktuelt eksempel – vår politikk i *Arktis* og spesielt med hensyn til det indre Polhavet, hvor Norge og de øvrige fire kyststater i mai 2008 gikk sammen om den såkal-

te *Ilulissat-erklæringen*,¹ hvor budskapet til verdenssamfunnet forøvrig nettopp var at Antarktistraktaten *ikke* er noen anvendbar modell for et eventuelt utvidet internasjonalt samarbeid i Arktis. Vi kan her merke oss at sistnevnte moment var et tema som utenriksminister Jonas G. Støre spesielt tok opp og understreket i sin tale i Washington 6. april 2009 på fellesmøtet av Antarktistraktatens konsultative parter (ATCM)² og Arktisk Råd i anledning av traktatens tilstundende 50-årsjubileum, hvor han med uttryk-

”... kom det amerikanske forhandlingsinitiativet som et ”mulighetenes vindu” med hensyn til å få til en overenskomst med æren i behold ...”

kelig referanse til Antarktistraktaten erklærte at ”*I see no need for a new, comprehensive international legal regime governing the Arctic Ocean.*”³

Men dét får være en annen diskusjon – temaet her er hvorvidt og/eller hvordan traktaten kom til å påvirke norsk politikk i *Antarktis*: Førte traktaten til en omlegging av politikken, og i så fall i hvilken retning? Resulterte den i redusert interesse for våre sydlige polarbesittelser, førte den til et svekket engasjement, et svinende fokus og en selvtillfreds sløvet bevissthet – virket den kort sagt – for å bruke en slik spissformulering – som en politisk *sovepute*? Eller virket den tvert imot som en vekker, en vitaminsprøyte, en skjerpet bevissthet, en ansporing til dåd eller en inspirasjon til fornyet innsats?

Forutsetningene for Traktaten – og for traktatpartenes politikk

For å vurdere og eventuelt kunne besvare et slikt spørsmål er det nødvendig å se på de forutsetningene som lå til grunn for inngåelsen av Antarktistraktaten, det vil si aktørenes mål og motiver, deres handlingsrom, opsjoner og forventninger. I en slik situasjon er det lett å falle for fristelsen til så å si ”å gå tilbake til det gamle testamente”, det vil si rulle opp hele det historiske bakteppet med suverenitets-konfliktene og kravspromblematikken, dvele ved den skjellsettende og avgjørende rolle som Det Internasjonale Geofysiske År (IGY, 1957 – 58) kom til å spille, samt rekapitulere hele forhandlingsspillet og

den verdenspolitiske konteksten hvor dette spillet utspant seg.

Noe slikt vil føre for langt her – så meget mer som dette er et tema som undertegnede har behandlet mer utførlig i flere forholdsvis nylige artikler andre steder.⁴

Noen hovedtrekk ved partenes utgangspunkt for inngåelse av Antarktistraktaten må likevel nevnes: Vi hadde her å gjøre med tolv parter, hvorav syv hevdet krav på suverenitet over større eller mindre deler av det antarktiske fastland og tilliggende øyer eller permanente isdannelse. De syv utgjorde ingen homogen gruppe: Flere av kravene stod i innbyrdes konflikt, og spesielt var forholdet spent mellom ”arvefiendene” Storbritannia og Argentina. Men i ett henseende var de alle så å si i samme båt: Felles for samtlige syv kravshaverland var (og er) at deres respektive territorialkrav har hatt (og har) en skjør internasjonal basis. Det skal selvsagt ikke her antydes at Norges folkerettslige grunnlag for anneksjonen av Dronning Maud Land skulle være noe mindre enn bunnsolid. Men selv om Norges – og de øvrige kravshaverlands – folkerettslige argumentasjon var aldri så solid, så var kravenes *politiske status* definert ved et merkbart fravær av den trygge forankringen som en bred internasjonal anerkjennelse kan gi. Som om ikke dette var nok, ble kravene dessuten aktivt utfordret fra flere hold, herunder tunge aktører som i første rekke USA, men også Sovjetunionen. Hva det øvrige såkalte verdenssamfunnet angår, var holdningene gjennomgående dels ufor-

pliktende eller passivt likegyldige, dels skeptiske eller direkte negative.

Når Antarktistraktaten overhodet kunne bli en realitet, skyldtes det først og fremst partenes *presserende politiske behov* for å finne en løsning som ivaretok deres hevdvunne nasjonale interesser og tilhørende investeringer. Det dreiet seg om materielle investeringer, men særlig investeringer i nasjonal prestisje. Dette gjaldt fremfor alt de syv kravshaverlandene, som hver især hadde pådratt seg et problematisk *markeringsbehov*. For kravshaverlandene i særdeleshet hadde situasjonen på 1950-tallet utviklet seg dit hen at de hadde ”malt seg inn i et hjørne”, eller iallfall pådratt seg en betydelig fallhøyde med ukomfortable utsikter. For disse – men i varierende grad også for de øvrige forhandlingsparter – kom det amerikanske forhandlingsinitiativet som et ”mulighetenes vindu” med hensyn til å få til en overenskomst med æren i behold, uten tilsynelatende å måtte akseptere noen ydmykende kapitulasjon eller sette over styr hevdvunne posisjoner som man ganske enkelt ikke kunne gi opp.

Et pusterom – og nye utfordringer

Med Antarktistraktaten på plass var trusselbildet blitt endret radikalt. Traktaten – og spesielt dens artikkel VI – medførte en formalisering eller ”frysing” av *status quo ante*, og betydde derfor også en umiddelbar opphevelse av de truslene og utfordringene som kravene hadde vært utsatt for. For såvidt betydde traktaten at kravshaverne nå kunne puste lettet ut.

Norsk P-3C Orion på oppdrag ved Trollbasen. Foto: 333 skvadronen.

Traktaten hadde riktignok ikke gitt kravshaverne noen nettogevinst. Ikke en tøndel i traktaten gav dem noen styrkelse av kravene. Men de hadde heller ikke måttet tåle noe netto tap, og hva bedre var: Traktaten innebar – iallfall på papiret – en garanti mot eventuelle senere svekkelser av kravene. *Status quo* var sikret, og kravshaverne behøvde ikke gjøre det skapte grunn for å opprettholde sin stilling i Antarktis, med de streker og de navn som de hadde rukket å tegne inn på kartet.

For kravshaverlandene kunne Antarktistraktaten lett fortone seg som en gedigen *sovepute*. Men var det slik?

Hva med de virksomhetene som var forutsatt og foreskrevet i traktatens artikler II,⁵ III⁶ og VII⁷? Og hva med de videre føringene som var nedfelt i artikkel IX⁸?

Antarktistraktatens dynamiske karakter tilsa at det ikke var meningen at partene skulle ligge på latsiden. Traktaten påla partene konkrete, omfattende og kostbare arbeidsoppgaver. Var dette en side ved traktaten som skulle bli en inspirasjon til et

utvidet og styrket engasjement – et nasjonalt engasjement med en internasjonal samarbeidsdimensjon?

De konsultative parter hadde egenmektig etablert seg selv som en eksklusiv klubb som langt på vei var tuftet på prinsippet om "*Noblesse oblige*" ("adelskap forplikter"). De oppgavene (hovedsakelig i form av vitenskapelig forskningsinnsats) som var blitt nedfelt i traktaten, utgjorde også en permanent *utfordring* til partene. Det var en utfordring som vel kunne oppleves som byrdefull, men som også kunne anspore til ressurskrevende innsats for å demonstrere at man var klubb-medlemskapet verdig. Selv om traktaten ikke opererer med noen eksklusjons-paragraf, måtte denne utfordringen rimeligvis kunne oppleves som reell og følbart av spillets seriøse aktører.

Dermed står man overfor spørsmålet om i hvilken grad traktaten kom til å påvirke kravshaverlandene i den ene eller annen retning – som et sløvende sedativ eller tvert om som en utfordring og inspirasjon til nye bragder? Dette var en problemstilling som samtlige kravshaverland i større eller mindre grad stod overfor

i sin Antarktis-politikk. Vårt anliggende her er imidlertid hvordan *Norge* responderte på den situasjonen som traktaten skapte.

Norge på 1960-tallet: Nedtrapping og passivitet

For Norge meldte denne problemstillingen seg umiddelbart etter at traktaten var undertegnet. Det kunne nærmest synes som et forvarsel om hva som senere skulle komme, at selve spørsmålet om Norges ratifisering av Antarktistraktaten ble gjenstand for en usedvanlig slurvete saksforberedelse, som resulterte i en tilsvarende sur behandling i Stortinget.⁹

Og da Tore Gjelsvik i 1960 tiltrådte som ny direktør for Norsk Polarinstitutt, fikk han umiddelbart beskjed fra de ansvarlige myndigheter om at siden Antarktistraktaten nå var på plass, var det ikke lenger noe utenrikspolitisk behov for norsk aktivitet der nede.¹⁰ Traktaten ble med andre ord så å si offisielt tildelt funksjonen som utenrikspolitisk *sovepute*.

Under IGY hadde en rekke fremmede land etablert forskningsbaser i Dronning Maud Land – altså på norsk

”... en stadig mer iøynefallende ubalanse mellom på den ene side en manglende norsk innsats og på den annen side, en økende internasjonal virksomhet i Antarktis.”

territorium. Norges ene – Norway Station – ble avviklet allerede før Antarktistraktaten var blitt ratifisert. Mens andre land trappet opp sin aktivitet i Antarktis, trappet Norge ned. Belgias, Japans og Sovjetunionens forskningsbaser i Dronning Maud Land ble opprettholdt, og de to sistnevnte er fortsatt – 50 år senere – i drift. Norway Station ble overlatt til sydafrikanerne, som senere utvidet sin virksomhet med stasjonen SANAE¹¹ – også denne innenfor det norske bilandet. Som eksempel på norsk politikk på sitt gjerrigste i denne fasen kan nevnes at i 1961 satte Finansdepartementet foten ned for at Polarinstituttet skulle få bruke innsparte midler til å sende to topo-

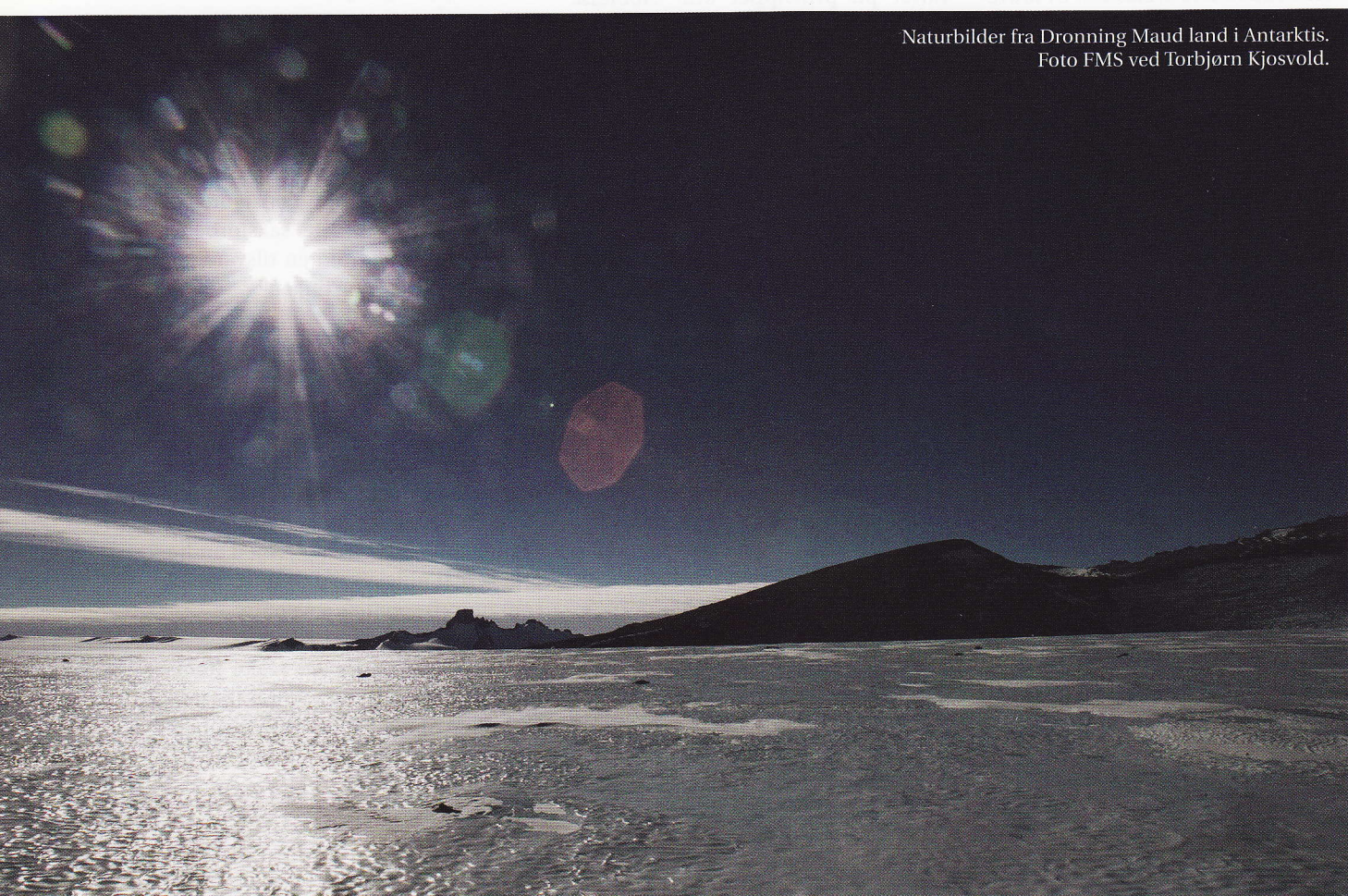
grafer med rutebåt til Southampton. Der skulle de gå ombord i et britisk forskningsfartøy og – vederlagsfritt være med på å kartlegge landområder i Antarktis som Norge gjorde krav på.

I løpet av 1960-årene inntraff en stadig mer iøynefallende ubalanse mellom på den ene side en manglende norsk innsats og på den annen side, en økende internasjonal virksomhet i Antarktis. Bortsett fra enkelte kritiske røster som advarte mot denne utviklingen (og som knapt kunne sies å utgjøre noen ”pressgruppe”), påkalte ikke Antarktis noe engasjement av betydning i den norske hjemlige opinion eller blant landets politikere. I den grad polarspørsmål inngikk i den

politiske diskurs, var hovedfokus på Arktis og fremfor alt Svalbard.

Blant tildragelser som i noen grad representerer et avvik fra dette helhetsbildet, skal nevnes at regjeringen i oktober 1969 gav sin tilslutning til et notat fra Industridepartementet, som konkluderte med at Norge burde holde fast ved sine suverenitetskrav i Antarktis, og at spørsmålet om opprettelse av en fast stasjon med 1 – 2 års varighet skulle tas opp til nærmere vurdering når man hadde vunnet ytterligere erfaringer med samarbeidsekspedisjonene med USA (det vil si amerikanske ekspedisjoner som generøst lot et mindre antall norske forskere få delta). Med andre ord,

Naturbilder fra Dronning Maud land i Antarktis.
Foto FMS ved Torbjørn Kjosvold.

”... koblet forskningsinnsats til opprettholdelse og styrkelse av suverenitetskrav”

temmelig beskjedne greier – men nok til å avstedkomme følgende oppstemte kommentar i *Aftenposten*:¹² ”For første gang har en norsk regjering avgitt noe som må kalles en prinsipperklæring om hva vi ønsker og akter å gjøre på mer langsiktig basis i det eneste fremmede kontinent hvor vi hevder rett til noe territorium”. Videre sluttet regjeringen i januar 1973 seg til et notat fra Utenriksdepartementet, hvor det blant annet (som tidligere) ble konkludert med at Norge burde fastholde sine suverenitetskrav i Antarktis, og at Norge burde støtte bestrebelsene for en utbygging av forskningssamarbeidet.

Hvordan en sentral norsk deltager opplevde denne utviklingen fremgår av følgende utsagn av Polarinstittutts direktør Tore Gjelsvik i 1973:¹³

”Hvis vi fortsatt ønsker å bli tatt alvorlig som Antarktisstat, må vi – i hvert fall periodevis – drive en betydelig øket aktivitet. Dette synspunkt er helt i tråd med de konklusjoner to regjeringer har sluttet seg til i 1969 og 1973. Allikevel har det hittil ikke vært bevilget noen midler til en slik øket aktivitet. Denne saken kan ikke lenger utsettes”.

Når Gjelsvik på en så direkte måte koblet forskningsinnsats til opprettholdelse og styrkelse av suverenitetskrav, var dette et klart uttrykk for det syn at slik virksomhet ikke bare tjente forskningsmessige formål, men i høy grad også tjente – og burde tjene – som redskap for landets utenrikspolitiske interesser. Det er et syn som tør ha like stor aktualitet i dag.

En ny giv...

I løpet av 1970-tallet inntraff et omslag i retning av større norsk aktivitet i Antarktis. Siden 1976/77 ble det således gjennomført regelmessige (det vil si hvert 3. år) sommerekspedisjoner. Som uttrykk for nasjonal interessemarkering fremstod dette neppe som noen spesielt dramatisk eller spektakulær opptrapping. I etterhånd synes det imidlertid riktig å betegne utviklingen som en ”ny giv” i norsk Antarktispolitikk. Nøyaktig hva som forårsaket denne endringen, er et spørsmål som bør gjøres gjenstand for nærmere studier. Noe av fortjenesten må åpenbart tilskrives direktør Gjelsvik og hans iherdige personlige og faglige engasjement, men mer komplekse forhold og hensyn spilte utvilsomt inn. Det kan blant annet være nærliggende å vise til den styrkelsen av polarpolitikken generelt som opprettelsen av Det Interdepartementale Polarutvalg i 1971 medførte. Et annet forhold kan være den økende internasjonale oppmerksomheten som gjorde seg gjeldende fra begynnelsen av 1970-tallet med hensyn til de antatte fremtidige mulighetene for utnyttelse av økonomiske ressurser (mineralressurser) i Antarktis. Dette var et tema som etter hvert kom til å prege de jevnlig konsultative møtene (ATCM) mellom traktatpartene, og som toppet seg omkring 1990 med det mislykkede forsøket – etter mange års intense forhandlinger – på å få i stand en antarktisk mineralkonvensjon (kjent ved akronymet CRAMRA)¹⁴, – hvoretter man imidlertid kom i mål i 1991 med den noe mer beskjedne Miljøprotokollen. Selv om denne

fremstod som mindre ambisiøs enn CRAMRA, betydde den i realiteten at hele dette sensitive problemkomplekset ble ”lagt på is” gjennom et 50-års moratorium.

(En digresjon: Mineralressurs-spørsmålet i Antarktis var tema for et internasjonalt seminar som forfatteren av disse linjer selv hadde gleden av å være med på å arrangere ved Fridtjof Nansen-Stiftelsen på Polhøgda i mai/juni 1973. Dette seminaret har i ettertiden allment vært ansett som den begivenhet som gav støtet til den internasjonale forhandlingsprosessen om dette spørsmålet).¹⁵

Uansett hvilke årsakssammenhenger som måtte tillegges størst vekt med hensyn til å forklare den gradvise endringen i Norges Antarktis-politikk, kunne man siden slutten av 1970-tallet registrere en merkbar økning i norsk Antarktis-relatert aktivitet på følgende områder:

- Egne forskningsekspedisjoner med drift av egne baser (med milepæler som etableringen av ”Troll Station” i 1990 og utbyggingen av denne i 2005 til helårsstasjon med egen flyplass)
- Utveksling av vitenskapelig personell (art. III)
- Et særskilt nordisk samarbeidsarrangement, med ekspedisjoner fra Norge, Sverige og Finland i en turnusordning over treårs-sykluser
- Annen feltaktivitet i henhold til Antarktistraktaten, herunder inspeksjoner (jfr. art. VII) blant annet med innsats av norske kystvaktfartøyer

12. februar 2005 foretok H.M. Dronning Sonja den offisielle åpningen av den norske forskningsstasjonen Troll: Norges første helårs forskningsstasjon i Antarktis på 45 år.
Foto: FMS ved Torbjørn Kjosvold

- Deltagelsen i det forskningspolitiske samarbeidet i SCAR (Scientific Committee for Antarctic Research)
- På den diplomatiske arena: Deltagelsen i de konsultative møter mellom traktatpartene (ATCM), med særlig vekt på utviklingen av miljøvernbestemmelser for Antarktis
- Deltagelsen i utbyggingen av Antarktistraktat-systemet med blant annet de nye avtaleverkene CCAMLR¹⁶ og det uforløste CRAMRA-initiativet. Spesielt i sistnevnte var Norge en pådriver, og etter at dette havarete, spilte Norge en nøkkelrolle med hensyn til å redde stumpene av CRAMRA-prosessen og i stedet få på plass Miljøprotokollen

Innenfor denne utviklingen med hensyn til aktivitetsnivå og -omfang kan vi også registrere en gradvis forskyning med hensyn til tematisk vektlegging. Allerede på 1960-tallet begynte Antarktis-samarbeidet å gjennomgå en gradvis endring fra forskning til et sterkere fokus på natur- og miljøvern.¹⁷ Dette gjaldt ikke bare for Norges vedkommende, men var en generell trend, som bare har fortsatt frem til vår tid.

Senere – og særlig etter århundreskiftet – har vi kunnet registrere en ytterligere fokusforskyning i retning av vår tids fremste motetema, nemlig *klimaspørsmål*. Heller ikke i så måte står Norge i noen særstilling blant Antarktis-statene, men synes likevel å utmerke seg med høy profil, som pådriver og spydspiss i arbeidet med å sette klima på traktatsamarbeidets dagsorden. Som eksempel kan frem-

heves at Norge ved det konsultative møte av traktatpartene i 2008 (ATCM XXXII i Baltimore) fikk vedtatt et forslag om at det året etter skulle holdes et ekspertmøte om klimaendringer.¹⁸ Norge har senere sendt ut invitasjon til et slikt møte, som vi finne sted i Svolvær 6.–9. april 2010.

Norsk feltaktivitet i Antarktis gjennom de siste 30 årene er beskrevet av Olav Orheim i kap. 4 i boken *Norway in the Antarctic* på en kortfattet og oversiktlig måte – og ikke minst med et perspektiv som også omfatter denne virksomhetens *politiske* aspekter og beveggrunner.¹⁹

Likeledes er Norges deltagelse i det politiske spillet vedrørende Antarktis beskrevet inngående i Rolf Trolle Andersens to artikler – kap. 5 og kap. 6 – i samme bok, hvor han fremfor alt vektlegger Norges rolle som pådriver for spillets *samarbeidsdimensjon*.²⁰

Foreliggende artikkel pretenderer ikke å bringe ny kunnskap ut over det man her kan lese seg til. Det faller imidlertid naturlig å runde av med å samle trådene omkring det som skjedde 11. februar 2005.

Ut på tur: Med dronningfølge i isødet

En merkedag i norsk polarhistorie: Etter nær ni timer i et av Forsvarets Hercules transportfly landet Dronning Sonja og hennes følge mykt og trygt på den norske storflyplassen i Antarktis. Aldri før hadde en norsk kongelig besøkt Dronning Maud Land – vår sydligste provins. Begivenheten ble omfattet med stor interesse i media,

som kunne bringe mange tildels lesverdige og severdige reportasjer – stort sett av ”politisk korrekt” gehalt. For et sosialpsykologisk interessert publikum brakte dessuten *Dagens Næringsliv* frilynte og fargerike, for ikke å si surrealistiske, observasjoner omkring stedets og begivenhetens møte med Dronningens haleheng av politikere, byråkrater, forskningspersonell, hoffdamer, pressefolk m.m.²¹

Hva var det som foregikk? Et kostbart PR-jippo med eksotisk setting, iscenesatt av geskjeftige operatører for å mane frem en virtuell virkelighet med ekko fra en i dobbelt forstand fjern fortid? Resirkulering av våre polarmyter, – myter om fornstore bragder, som i synergi med det tidsriktige bildet av et moderne høyteknologi-samfunn og ”den humanitære stormakt” skulle gi frisk næring til vårt nasjonale mantra om at ”det er typisk norsk å være god?”

Selvsagt var det også noe mer. Foranledningen for begivenheten, hvor åpningen av flyplassen kunne være en stor nok attraksjon i seg selv, var åpningen av forskningsstasjonen ”Troll”. Stasjonen med det angivelig heilnorske navnet hadde riktignok eksistert siden 1990. Det nye var oppgradering av anlegget og omlegging til permanent helårsdrift: Norges første helårs forskningsstasjon i Antarktis på 45 år! Dermed hadde Norge på ny inntatt sin rettmessige plass som polarnasjon av første rang.

For det hjemlige publikum bidro medias reportasjer – ikke minst de direkte sendte fjernsynsoverføringene – til å gi dette fjerne isødet en ny

”Også i årene fremover vil Antarktistraktaten representere en utfordring til norsk politikk ...”

dimensjon av nærhet og tilhørighet; definert som et territorium hvor det norske flagg var kommet for å bli. Ekspedisjonens formål og profil fremstod fremfor alt som en bekreftelse på at det bestod en klar vilje til fortsatt målrettet og forsterket norsk nærvær i Dronning Maud Land.

Tilbake til fremtiden: ”Siste ord er ikke sagt”

Så enkelt måtte det rimeligvis fortone seg i februar 2005: Troll-stasjonen skulle åpenbart feie til side all tvil om at Norge var villig til å satse på ”sitt” kravsområde – vårt eget *biland* – i Antarktis. Mindre enn fem måneder senere kom det riktignok for en dag at satsingen hadde skjedd på et man-

gelfullt budsjettmessig grunnlag. I et presseoppslag 3. juli ble det hevdet at ”prestisjeprosjektet i Antarktis” var blitt flere titalls millioner kroner dyre enn beregnet. Det ble fremholdt at ingen hadde oversikt over hvor stor kostnadsprekken ville bli, og Polarinstituttets nytiltrådte direktør Jan-Gunnar Winther kunne fortelle til Aftenposten at ”*Slik det nå ser ut, blir det ikke helårs drift på Troll*”.²²

Hadde hele prestisjeprosjektet kun vært et blaff et festlig, men lite bærekraftig utslag av god, gammeldags norsk skippertaksmentalitet?

Fullt så dystert kan bildet knapt sies å fremstå i etterhånd. Norges deltagelse i det 4. Internasjonale

Polaråret (IPY, 2007 – 2009) innebar opprettholdelse av Troll-stasjonen og forsterket eller iallfall videreført forskningsinnsats i Antarktis. Og for å markere virksomhetens politiske dimensjon besøkte statsminister Jens Stoltenberg stasjonen 19. januar 2008 og påfølgende dag satte han – som den første norske statsminister – sine ben på selveste Sydpolen.

Historien slutter selvsagt ikke her. Også i årene fremover vil Antarktistraktaten representere en utfordring til norsk politikk, en utfordring som vil innebære at vi kontinuerlig vil måtte forholde oss til spørsmålet om hva vi egentlig ønsker med vårt engasjement i Antarktis – samt hvilke virkemidler dette betinger.

¹ Tekst på det danske utenriksministeriets nettside http://www.um.dk/NR/rdonlyres/BE00B850-D-278-4489-A6BE-6AE230415546/0/Arctic_OceanConference.pdf.

² Antarctic Treaty Consultative Meetings.

³ http://www.regjeringen.no/nb/dep/hud/dep/utenriksminister_jonas_gahr_store/taler_arti...

⁴ Se bl.a. Odd Gunnar Skagestad, artiklene ”Suverenitet, jurisdiksjon og samarbeid”, Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift, nr. 3 (september) 2009, s. 259 – 287; <http://www.ogskagestad.info/attachments/File/AntarktisNSTsep09.pdf>; samt ”Forutsetninger for Antarktistraktaten – hva var Norges linje?”, Norsk Militært Tidsskrift, nr. 5 (november) 2009, s. 38 – 44; <http://www.ogskagestad.info/attachments/File/AntarktisNMTnov09.pdf>.

⁵ Forskningsssamarbeid ”slik dette ble praktisert i Det Internasjonale Geofysiske År”.

⁶ Utveksling av vitenskapelig personell og forskningsresultater.

⁷ Bestemmelsene vedrørende observasjons-/inspeksjonsvirksomheten.

⁸ Gjøremål og ”forretningsorden” for de konsultative møter.

⁹ Se Odd Gunnar Skagestad, Norsk polarpolitikk, Oslo 1975, s. 91 – 92.

¹⁰ Omtalt av bl.a. Olav Orheim i artikkelen ”Research takes over – from Maudheim to Troll”, kap.4. i boken Norway in the Antarctic, Oslo 2008, s. 78; samt Hans Christian Erlandsen i hans bok Kalde kyster – ukjent land, Oslo 2009, s. 219.

¹¹ South African National Antarctic Expedition.

¹² Oppslag i Aftenposten 25. oktober 1969.

¹³ Norsk Polarinstitutt, Perspektivanalyse, desember 1973.

¹⁴ Convention on the Regulation of Antarctic Mineral Resources Activities.

¹⁵ Rolf Trolle Andersen, ”Resource management and protection of the environment”, kap. 6 i boken Norway in the Antarctic, op.cit., s. 114.

¹⁶ Convention for the Conservation of Marine Living Resources in the Antarctic, inngått i 1980.

¹⁷ Odd Gunnar Skagestad, Vitenskapelig utforskning som internasjonalt samarbeidsobjekt i polarområdene, Studie AA:SI, Fridtjof Nansen-Stiftelsen på Polhøgda 1974, 40 sider.

¹⁸ ATCM XXXII, Decision 1 (2009) i samsvar med Recommendation IV-24.

¹⁹ Norway in the Antarctic, op.cit. s. 60 – 86.

²⁰ Ibid, s. 88 – 129.

²¹ Eskil Engdal, artikkelen ”Polarliv og røre”, Dagens Næringsliv, 19. februar 2005.

²² Jan Gunnar Winther iflg. Aftenposten 3. juli 2005.